

Miroslav Akmadža neumorni je istražitelj položaja Katoličke Crkve u jugokomunističko vrijeme

PARTIZANSKI POKOLJ ŠIROKOBRIJEŠKIH FRANJEVACA BIO JE KOMUNISTIMA BOLNA TOČKA

Još je moguće napraviti lustraciju u duhovnom, obrazovno-odgojnom i kulturološkom smislu

► Razgovarala: **Anita Martinac**

Redovni profesor na više zagrebačkih fakulteta i povjesničar na Hrvatskom institutu za povijest Miroslav Akmadža i u svom magistarskom radu, kao i doktorskoj disertaciji, te objavljenim djelima govori o Katoličkoj Crkvi u jugokomunističkom režimu (*Katolička Crkva u BiH i komunistički režim*, *Katolička Crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945. – 1980.*, *Krunoslav Draganović, Crkva i država – svezak I. – IV., 1945. – 1968.*, *Franjo Šeper: mudročicu protiv jednogumlja, Biskupi, komunisti i svećenička udruženja, govori o Katoličkoj Crkvi u jugokomunističkom režimu*). Sa zvanjem znanstvenoga savjetnika član je Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije i Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti, a također je i član Upravnog vijeća Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata. Kao vrstan poznavatelj prilika i okolnosti u kojima se našla Katolička Crkva na koncu Drugoga svjetskoga rata te zlosilja koje je trpjela kroz totalitarni jugokomunistički režim, profesor Akmadža rado je pristao na razgovor za ovaj novi broj glasila *Stopama pobijenih*.

Gledajući statističke podatke o stradanju katoličkih svećenika u vrijeme i nakon Drugoga svjetskoga rata, dolazi se do zaključka da je jugokomunistički režim bio znatno suroviji prema Katoličkoj

Crkvi u Hrvata nego što su, primjerice, albanski, mađarski, poljski, slovački ili istočno-njemački komunistički režimi bili prema katoličkim svećenicima u svojim zemljama. Kako to tumačite?

– Razlog tomu je što je Crkva u ostalim zemljama predstavljala samo vjernike i vjeru kao takvu, koju su željeli isključiti iz društva, ali im za to nisu bila nužna ubojstva svećenika. Naprotiv, od njih bi stvorili samo mučenike i jačali vjeru. Zato su nastojali koristiti druge metode, poput onemogućavanja njezina javnoga djelovanja i promidžbenoga rušenja njezina ugleda. No, kod Crkve u Hrvata nije bio problem samo vjera, nego i nacija. Komunisti su, naime, Crkvu u Hrvata doživljavali kao nositelja nacionalnih i separatističkih

ideja te su ju kao takvu nastojali prikazati proustaškom, protukomunističkom i protujugoslavenskom organizacijom. Zato su prema njezinim svećenicima ponajprije represivno djelovali optužujući ih za ustaštvo, izdaju jugoslavenskih nacionalnih interesa i rušenje jugoslavenskog jedinstva.

Kad je u pitanju metodologija organiziranih jugokomunističkih zločina uperenih protiv katoličkih svećenika i redovnika na prostoru bivše Jugoslavije, je li ona ujednačena ili je ovisila, i koliko ako jest, o volji nisko postavljenih mjesnih dužnosnika?

– Tu ne možemo dati jednoznačan odgovor. Riječ je o kombinaciji jednoga i drugoga. Normalno da je

za obračun s najistaknutijim predstavnicima Crkve, poput Stepinca, Čule i drugih biskupa i redovničkih provincijala, bila nužna odluka najviših predstavnika vlasti, tj. Tita osobno. No, usporedo s tim, niža tijela vlasti i pojedinci, provodili su samoinicijativno represiju nad nižim svećenstvom, što zbog ideološkog zanosa, što zbog dokazivanja ili osobnih animoziteta. To, s druge strane, ne oslobađa odgovornosti najviše predstavnike vlasti jer su ovi za takva postupanja znali, ali nisu ništa poduzimali protiv počinitelja, naprotiv često su takve i nagrađivali. To je razumljivo rezultiralo masovnošću takvih postupaka, posebice u zadnjim ratnim i prvim poratnim godinama.

Zašto je jugokomunistički režim krivio katoličke svećenike i redovnike te se tako surovo okomio na njih koncem Drugoga svjetskoga rata i u poraću?

– Ponajprije zato što su katoličke svećenike smatrali političkim protivnicima, odnosno podupirateljima ustaškoga pokreta. To je bio posebice povod nasumičnim pojedinačnim ubojstvima. No, općenito, za komunističku vrhušku, svećenici su bili potencijalni predvoditelji oporbenih snaga u okolnostima u kojima su ukinute legalne političke stranke. Obračun sa svećenstvom trebao je ponajprije obeshrabriti većinu svećenstva u eventualnom takvom djelovanju, ali i izazvati strah kod vjernika od sličnih posljedica. Vjernici su, naime, trebali shvatiti da ako se vlasti usude tako okrutno obračunati sa svećenicima, što tek onda oni, kao obični građani, mogu očekivati. Tako je neutralizirano svako političko djelovanje izvan partijskih struktura.

Dostupne informacije govore da su ratne i poratne egzekucije rađene na temelju pomno urađenih popisa. Je li to točno i tko su autori tih popisa?

– U manjoj mjeri da, ali najveći broj pobijenih bio je izvan tih popisa. Što se tiče popisa i tu postoje dvije razine. Najviše vlasti zacijelo su odredile koji su to najistaknutiji pojedinci koje po žurnom postupku treba likvidirati. Na nižoj razini rađeni su popisi po raznim kriterijima, koje sam već ranije spominjao: moguća politička opasnost, osobna netrpeljivost, osvetta i sl. Jedan od poznatijih takvih popisa bio je u slučaju pokolja na Daksi. Dok recimo u slučaju pobijenih širokobrijeških franjevac, nije bio nužan popis nego je jednostavno odlučeno da se pobiju svi koji se tamo pronađu.

Kakve su Vaše spoznaje o ubojstvima 66 hercegovačkih franjevac? Navodno su neki od njih na području Ljubuškoga, odakle i Vi potječete, bili na popisu s najmanje 60-ak osoba koje su jugokomunisti namjeravali pobiti čim osvoje Ljubuški.

– Kao što sam prethodno spomenuo, većina ovih franjevac pobijena je samim činom zatjecanja u samostanu. Ostali su, pa tako i oni u Ljubuškom, bili pobijeni ili na temelju popisa svih onih građana koji su smatrani potencijalnom opasnošću za režim ili pojedinačno, bez nekog posebnog plana. U tom smislu Ljubuški se bitno ne razlikuje od ostalih zapadnohercegovačkih općina. Zapadna Hercegovina smatrana je ustaškim gnijezdom i izvorom potencijalnih budućih rušitelja režima i Jugoslavije. Zato su jugokomunističke represivne mjere prema svećenstvu i ostalom hrvatskom puku u tim krajevima bile brutalnije nego drugdje. Normalno, komunistima, kao i sličnim diktaturama,

Jugokomunistički režim nastojao je ukloniti protivnike svojoj politici. Zbog toga je nemilice ubijao civile, ali i brojne svećenike. Pri svemu tomu služio se i pomno sastavljenim popisima.

intelektualna elita predstavljala je najveću opasnost, a svećenici su bili najistaknutiji predstavnici te elite, ali i stvaraatelji budućih intelektualnih elita. Zato su oni, kao i drugi intelektualci, bili prvi na popisima onih s

kojima se treba prvo obračunati.

Imaju li dugogodišnje tamničke kazne koje su odrobijali brojni hercegovački, bosanski i dalmatinski franjevci veze s utemeljenjem udruženja Dobri pastir i zašto?

– Udruženje Dobri pastir, koje su osnovali bosanski i hercegovački franjevci, mimo volje crkvene hijerarhije, a uz potporu državnih vlasti, utemeljeno je ponajprije baš zato da se spriječi kažnjavanje svećenika, ali i oduzimanje crkvene imovine i onemogućavanje sveukupnog crkvenog djelovanja. To je bio i argument franjevac prema crkvenoj hijerarhiji kada su opravdavali tu svoju odluku. Vlasti su preko udruženja nastojale nadzirati crkveno djelovanje i dovesti Crkvu u ovisnost o državi. Svi oni koji su to sprječavali postali su meta represivnih tijela vlasti te su uglavnom završavali u tamnicama. S druge strane, oni koji su već bili u tamnicama, mogli su si osigurati raniji izlazak na slobodu ako bi se ućlanili u udruženje. No, ni formalno članstvo u udruženju nije bilo jamstvo da ne ćete završiti u tamnici ako ste pokazali u svom djelovanju da ste neskloni postojećem režimu.

Kao godinu zaokreta u odnosima jugokomunističkih vlasti i Svete Stolice često navodite 1966. godinu. Što se tada promijenilo za svećenike i vjernike?

– Nakon što je 1960. umro nad-

biskup Stepinac, a na čelo Crkve došli reformski pape Ivan XXIII. i Pavao VI., jugoslavenske su vlasti procijenile da je za njihovu međunarodnu afirmaciju, posebice kroz pokret nesvrstanih, bitno poboljšati odnose sa zapadnim zemljama, za što im je trebala normalizacija odnosa sa Svetom Stolicom. Zato su početkom 60-ih godina, u vrijeme održavanja Drugoga vatikanskoga koncila, koji je otvorio mogućnost dijaloga s komunističkim režimima, jugoslavenske vlasti inicirale pregovore sa Svetom Stolicom. Svetoj je Stolicu to odgovaralo kao početna postaja na putu ostvarenja Istočne politike, kojom se trebalo pomoći Crkvi iza »Željezne zavjese«. To je rezultiralo potpisivanjem protokola o normalizaciji jugoslavensko-vatikanskih odnosa 1966. Sve se razumljivo moralo odraziti i na poboljšanje položaja Crkve u Jugoslaviji. Iako time komunisti nisu odustali od krajnjeg cilja, iskorjenjenja religije iz društva, ipak su ublažili politiku prema Crkvi. To je ponajprije rezultiralo smanjenjem sudskih progona svećenika, omogućavanjem gradnje novih crkava, slobodnijom vjerskom poukom i sve brojnijim vjerskim tiskom. Jedino na čemu je država inzistirala bilo je nemiješanje Crkve u politiku.

Poznata knjižica *Široki Brijeg*, koju je priredio dr. fra Gojko Musa, izišla je iz tiska početkom sedamdesetih godina. Gledajući tu knjižicu danas, u njoj ne postoji ništa što bi moglo biti predmet spora. Međutim, nakon njezina objavljivanja uslijedili su politički progoni, pretresi, sudske presude, a medijska je hajka bila drastičnija nego nakon 1945. S obzi-

Da bi spriječili kažnjavanje svećenika, oduzimanje crkvene imovine te onemogućavanje sveukupnog crkvenog djelovanja, pojedini su u Crkvi u Hrvata osnivali tzv. svećenička udruženja. S druge strane vlasti su preko takvih udruženja nastojale nadzirati djelovanje Crkve.

riječ je o zabranjenoj temi. Drugo, to je bilo vrijeme političkih previranja u Hrvatskoj, kada je komunističke vlasti zahvatio opći strah od jačanja nacionalističkih i kleronacionalističkih snaga. Zato ponavljam, država je bila popustljivija prema Crkvi u čisto vjerskim stvarima, no ako je nešto mirisalo na politiku, nije imala milosti.

Crkvenodržavni odnosi u razdoblju od Titove smrti do raspada Jugoslavije bili su također složeni. Poglavitito je to razdoblje burno na području Hercegovine nakon pojave Međugorja. Recite nam malo više o tome.

– Nakon Titove smrti u Jugoslaviji dolazi do ekonomske krize, ali što je još važnije do političke krize vezane uz događanja na Kosovu. Sve je više dolazio do izražaja strah komunističke vlasti od mogućeg raspada zemlje. Svako masovnije okupljanje naroda predstavljalo je potencijalnu opasnost. To je vrijeme učestalih velikih crkvenih manifestacija, na kojima se masovno izražavala odanost naroda prema Crkvi, a Crkva sve češće predstavljala zaštitnikom hrvatskih nacionalnih interesa. To je svakako izazivalo zabrinutost državnih vlasti. U tim okolnostima dogodilo se i Međugorje koje postaje potencijalno okupljalište širokih masa. Dok su masovna vjerska okupljanja u Solinu, Mariji Bistrici i drugim tzv. umjerenijim krajevima, još i mogla

rom na zaokret iz 1966., kako to tumačite?

– Prvo, knjižica *Široki Brijeg* podsjećala je na partizanski pokolj širokobrijeških franjevaca, što je bila bolna točka koju se uopće nije smjelo spominjati, kao ni Bleiburg. Dakle,

proći, u srcu zapadne Hercegovine, koja je smatrana izvorištem neprijateljskih snaga, to je bilo neprihvatljivo. Posljedica toga je represivno postupanje vlasti u Međugorju i okolici.

Posljednjih godina često se govori o pojmu lustracije. Što bi, po Vama, taj proces obuhvaćao i je li on danas u ovim okolnostima uopće moguć?

– Kao povjesničar ponajprije smatram da mi povjesničari svojim istraživanjima moramo doprinijeti lustraciji, tj. utvrditi činjenice o svim nedaćama i njihovim pokretačima u vrijeme jugokomunističke vladavine, odnosno razdvojiti žito od kukolja i to unijeti u školske udžbenike. Lustracija u glavama starijih naraštaja nije izvediva, jer je teško utjecati na mišljenje ljudi koji su proživjeli komunističko razdoblje, bilo kao žrtve bilo kao progonitelji. No, naša djeca moraju učiti i znati što je i kako bilo u to vrijeme i koje su posljedice toga, ne toliko radi naše prošlosti, koliko radi njihove budućnosti. Lustracija u sudskom ili političkom smislu smatram da je zakašnjela i danas neprovediva. No, u duhovnom, obrazovno-odgojnom i kulturološkom smislu može se puno napraviti.

Na koncu, koja bi bila Vaša završna poruka čitateljima glasila *Stopama pobijenih*?

– Poručio bih im da je jako dobro što mogu upoznati prošlost svojih predaka i svoga kraja te tako sačuvati sjećanje na sve one koji su patili za našu bolju budućnost. No, ne smiju biti opsjednuti prošlošću, nego usmjereni prema budućnosti, tako da poučeni prošlošću ne dopuste da nam se više ikad dogodi ono što nam se dogodilo u vrijeme jugokomunizma. Također, da spoznaju o onom što nam se dogodilo ne bude izvorište mržnje, nego poticaj da mi danas, za dobrobit naše djece i naroda, živimo u duhu kršćanske ljubavi, praštanja i solidarnosti. ✍

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«, XIII, 1 (22),
Široki Brijeg, 2019. , siječanj – srpanj, 2019.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
Kard. Stepičca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD; Canada 13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...:

a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar;
Korisnik: Hercegovačka franjevačka
provincija;

Svrha: prilog Vicepostulaturi
žiro-račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Pred nama je još jedan broj našega glasila Stopama pobijenih. Stvaran je kao i prošlih godina, ustrajnim prikupljanjem svjedočanstava i dokumenata s raznih strana. Hvala Bogu, dosta se toga prikupilo, iako ništa nije previše. Trenutačno smo, mogli bismo reći, gotovo iscrpili sve te izvore. Ali Bog uvijek providi tako da ćemo u sljedećem broju, čvrsto vjerujem, moći objaviti nova postignuća na tom području. Trebamo samo provjeriti još neke činjenice.

Okolnosti u kojima živimo takve su kakve jesu. Nikada ne ćemo postići da budu baš onakve kakve bismo željeli imati. Neprestana je to borba i tako će i ostati. Važno je samo da smo razmišljali kako treba i nakon toga dali sve od sebe. Međutim, pitanje je jesmo li zaista bili takvi? Dogodi nam se da stvari gledamo samo kroz naočale svoje korisnosti ili kroz subjektivne naočale, a ne kroz one objektivne, koliko to koristi zajednici čiji sam član. Kad bismo znali tako postupati, mnogo toga bi oko nas bilo drukčije. Nema nam druge nego neprestano učiti mudrost življenja. Govore nam to svi naši mučenici kroz povijest. Nisu oni bili pojedinci koji su se borili za neke svoje osobne probitke, nego članovi zajednice koji su s njom živjeli i za nju dali život. Zbog toga ih se danas sjećamo i zbog toga ne će biti zaboravljeni. Svaki novi naraštaj, naime, treba svjetlo koje će ga voditi kroz život.

Da su pobijeni hercegovački franjevci zaista bili pravo to svjetlo, govore nam

mnoga svjedočenja. Neka od njih donosimo i u ovom broju glasila. Zanimljiva su, kao i sva druga koja smo do sada objavili. Pokazuju da se može sve učiniti ako se otvorimo svome Bogu i njegovu snagu prizovemo u svoj život. Pozivamo sve one koji su po zagovoru hercegovačkih pobijenih franjevaca doživjeli neku milost da nam se jave tako da njihovim svjedočenjem možemo obogatiti i druge. Smisao Božjega dara uvijek je u dijeljenju, a ne u sebičnu čuvanju samo za sebe.

Dok razmišljamo o svemu ovomu, zacijelo bismo se trebali upitati i koliko se borimo za svoju domovinu? Ona je naš okvir za postojanje na ovoj krhkoj zemlji i ne možemo dići ruke od nje, moramo joj pomagati. Najprije se trebamo početi moliti na tu nakanu da bismo nakon toga, u skladu s Božjim nadahnućem, počeli djelovati. Trebamo ju imati jer inače ne ćemo o svemu ovomu moći govoriti, kao što je to bilo u jugokomunizmu. Obvezuju nas na to svi pobijeni, ne samo naši fratri. Previše ih je zaista bilo kroz protekla vremena. Sada nam trebaju svijetliti kao uzor u izgrađivanju života dostojnoga za življenje.

Nadamo se da će kroz ovakve ili slične naočale početi gledati život i oni koji trenutno ne vide sreću u domovini pa odlaze diljem svijeta. Ne bude li nas na našim prostorima, nestat će nas i možda će samo povijest pisati o nama.

Glavu gore i neka nam je svima
mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Odjek u umjetnosti	45
Istraživanja	9	Nagradni natječaj	48
Stratišta	23	Podsjetnik	51
Pobijeni	26	Suočavanje s prošlošću	53
Glas o mučeništvu	37	Razgovor	54
Glas o znakovima	39	Podlistak	57